

להלחין את השברים

כמה חודשים לפני צאת הגיליון ביקשנו מדרור שימן, מלחין קולנוע ואיש סאונד תושב שדרות, לכתוב על טרנס בלנשרד, לכבוד הגעתו המתוכננת של האחרון לפסטיבל הג'אז של אילת. בלנשרד, מלחין הקולנוע הקבוע של ספייק לי ואחד מחוצרני הג'אז החשובים הפועלים היום בעולם, הלחין כמעט את כל סרטיו של ספייק לי מאז "קדחת הג'ונגל" (1991), ביניהם כמה סרטים דוקומנטריים. שימן בחר להתמקד בעבודה המשותפת של השניים על הסדרה התיעודית "כשהסכרים נפלו" (2006), וכבר החל לעבוד על המאמר, כשהתכניות לקיץ 2014 התחילו להשתבש. דרור מצא את עצמו עקור מביתו, טרנס בלנשרד ביטל את הגעתו לפסטיבל. כבר כמעט ויתרנו על המאמר, כשצפייה חוזרת בסדרה, והאזנה נוספת למוזיקה המטלטלת שכתב לה בלנשרד, חיברה אצל דרור את השברים של הדרום הוא עם אלה של הדרום הזה, והפכה את הכתיבה על המוזיקה של "כשהסכרים נפלו" לרלוונטית, אולי אף יותר ממה שתוכן במקור.

מאת : דרור חי שימן

קיץ 2014 כבד מאוד, כבד מדי. בתוך בליל האינפורמציה הרועשת ממשדרי החדשות והרשתות החברתיות, כשעזה הופכת במהירות לתל חורבות ועשרות אלפים מתושבי עוטף רצועת עזה, ואני ביניהם, נאלצים לנטוש את בתינו לזמן לא ידוע. בין כל ביטולי הקייטנות וחופשות הקיץ, בוטלה הופעה אחת מסקרנת במיוחד, שבאופן כמעט קוסמי חיברה את האווירה המקומית המדוככת לאירוע שקרה כמעט עשר שנים קודם לכן – אסון קתרינה, אסון שבעקבותיו הופקה הסדרה הדוקומנטרית החשובה ורחבת היריעה **כשהסכרים נפלו**, בבימויו של ספייק לי. מלחין הסדרה (והרבה יותר מזה, כפי שיתואר בהמשך), המוזיקאי טרנס בלנשרד, היה אמור להגיע לפסטיבל הג'אז באילת עם החמישייה שלו, ואף סוכם על ראיון לגיליון הזה.

למה דווקא הביקור המבוטל של טרנס בלנשרד מהדהד אצלי? למה דווקא סדרה של ספייק לי על אסון "אין ברירה" אמריקאי? מסתבר שהשאלות הגדולות שלנו דומות מאוד לשאלות שמציב ספייק לי בסדרה בת ארבע השעות שביים.

לי, במרחק זמן של פחות משנה מהאסון, לא מסתפק בשאלות. הוא קורא להעמדה לדין של האחראים למה שהוא מכנה "מעשה פשע". אוזלת היד וניגודי האינטרסים הממשלתיים, הניתוק בין הממשל לחלשים שבאזרחי המדינה, המתוארים בהרחבה בסדרה של לי – כל אלה נשמעים מוכרים מאוד לתושבי הדרום ולתושבי עזה כאחד, קבוצות שלמות שהופקרו לגורלן.

וישנו הצד המוזיקלי: אני מאזין בהשתאות לטרנס בלנשרד בסדרה הזאת. תפקידיו המגוונים בה מגדירים מחדש את חשיבות החיבור שבין מלחין לנושא הסרט שהוא משתף ביצירתו. אני כמעט מתפתה להגדיר את מה שבלנשרד עושה כאן כ"מוזיקה תיעודית". הסדרה **כשהסכרים נפלו** היא רגע נפלא (שנמשך ארבע שעות) של שיתוף בין במאי למלחין, ובין מלחין לעשייה דוקומנטרית. טרנס בלנשרד מקבל כאן תפקיד משולש, הן כשותף מלא לתיעוד, הן כשותף מלא להבעת העמדה, והן כפרשן מוזיקלי מתוחכם.

סופת ההוריקן קתרינה שפגעה בחופי לואיזיאנה ב-29 באוגוסט 2005, והמחדלים שבאו אתה, הובילו לאחת הקטסטרופות הקשות ביותר שידעה ארצות הברית. העיר ניו אורלינס, בירת הג'אז והמצעדים האקסטרווגנטיים, הייתה תמיד סמל תרבותי מובהק לכור ההיתוך האמריקאי. עדויות לכך ניתן למצוא בשאריות הארכיטקטורה הצרפתית, המעורבות במורשת אפריקאית, שמופיעות לאורכה ולרוחבה של העיר הדרומית. העיר עצמה מוקפת במים מכל עבריה, ונמצאת כשני מטרים מתחת לקו הים. למרות ייחוסה התרבותי היא

נחשבת היום לעיר "שחורה", עם כ-65% אפרו-אמריקאים ועוד כ-10% היספנים, רובם ממעמד סוציו-אקונומי נמוך. השכונות העניות ביותר נמצאות במקומות הכי חשופים להצפה.

כשהכיתה קתרינה, תושבים של שכונות שלמות מצאו את עצמם ללא יכולת טכנית לעזוב, חלק נשאר בבית, אחרים הועברו למקומות מאורגנים, שהתגלו אחר כך כמלכודות בשל חוסר ארגון מצד המערכות המוניציפליות. החשמל והמים נותקו, עשרות אלפים נותרו ללא מזון או מחסה. העיר ניו אורלינס הפכה לאזור אסון. אין יוצא ואין בא. שורה של מחדלים ממשלתיים הביאו למותם הישיר והעקיף של אלפי אנשים. כדי להוסיף חטא על פשע, גילו רבים מבין מאות אלפי העקורים כי בזמן היעדרותם השתלטו גורמים ממסדיים שונים על רכושם, כך שלא היה להם לאן לחזור עם שוך הסערה. כל אלה יצרו קרע עמוק בין הממשל והאוכלוסייה מוכת האסון. כבמאי מיהר לי להפנים שני דברים: האחד, שהוא עד לאחד האסונות ההיסטוריים הגדולים שידעה אמריקה מעודה, אירוע שיש לתעד מהר ככל שניתן. השני, עמוק ואישי יותר. מערכת שלמה של שקרים נחשפה בעקבות האסון, והפכה את שנת 2005 לאחת השנים האפלות בתולדות הפוליטיקה והשלטון הלבן של ארצות הברית. נדרש אסון עצום ממדים כמו "קתרינה" כדי לחשוף את עומק הריקבון. מבחינת לי, הסדרה היא כתב תביעה של קורבנות הסופה.

הסדרה הדוקומנטרית בת ארבע השעות ישירה, כנה ורגישה. החומרים שמהם היא עשויה מערבים כעס, עצב, עלבון ותחושת בגידה של הקורבנות, ראינות עם אנשי ממשל וכוחות חילוץ, צילומי ארכיון וצילומים של לי. כל אלה מספרים סיפור מורכב שבבסיסו הפקרה ובריחה מאחריות של הגורמים האחראיים, ובראשם נשיא ארצות הברית, שהגיע למקום רק שבועיים אחרי נפילת הסכרים. אל כל אלה מצטרף טרנס בלנשרד, שמתוקף הביוגרפיה האישית שלו משמש כאן גם כמלחין, אבל גם כ"מספר יודע כל". שני תפקידיו מתערבבים וטוענים ברגש גם את הצלילים וגם את המילים.

בלנשרד נולד בניו אורלינס ב-1962. הוריו, שניהם בעלי אוריינטציה מוזיקלית, שלחו אותו ללמוד מוזיקה, תחילה פסנתר ואחר כך חצוצרה. בגיל 18 קיבל את תפקידו המקצועי הראשון כנגן, אבל פריצת הדרך המשמעותית הגיעה שנתיים אחר כך כשהצטרף ללהקת ה-Jazz Messengers של ארט בלייקי, שם קיבל על עצמו גם את תפקיד המנהל המוזיקלי והמתזמר.

בלנשרד הספיק לעשות לעצמו שם עולמי כנגן ג'אז בתקופה שאחרי העבודה עם ארט בלייקי, כשיום אחד הזמין אותו ביל לי (אביו של ספייק לי, שהיה המוזיקאי והמלחין של סרטיו הראשונים) להשתתף בהקלטות לסרט מ-1990 **Mo' Better Blues** כנגן חצוצרה. בהפסקות שבין הסשנים ישב בלנשרד ליד הפסנתר והתאמן על קטע מוזיקלי שכתב ויעד לאלבומו הראשון. ספייק לי האזין, וביקש מבלנשרד להשתמש בלחן לסרטו. הקטע מופיע בסצנת הגשר המפורסמת (את שאר הסקור בסרט הזה הלחין ביל לי). אותו לחן בדיוק הפך לנעימת הנושא המרכזית של סרטו הבא של לי **קדחת הג'ונגל**, (1991) שאותו הלחין בלנשרד בשלמותו. מאז לא נפרדו השניים. בלנשרד הלחין לספייק לי עד היום 15 מסרטי, ביניהם כמה סרטים דוקומנטריים, כולם (כולל העלילתיים) נוגעים בהיבטים שונים של גזענות ואפליית שחורים, נושאים הקרובים מאד ללבו של בלנשרד. למרות החיבור הטבעי ארוך השנים בין המלחין לבמאי ולנושאי יצירתו, שום דבר לא הכין אותו לעוצמות הרגשיות שהתפרצו בכשהסכרים נפלו.

בלנשרד מצא את עצמו מחויב לא רק למוזיקה אלא גם למשימת התיעוד. הוא עצמו העיד על כך ש **בכשהסכרים נפלו** היה מעורב רגשית ופוליטית יותר מכל פרויקט אחר שעשה עם לי. הוא השתתף בסדרה גם כמראיין (אולי החריף מכולם בביקורתו על הממשל) וגם בשתי סצנות מבוזות, האחת כשהוא מנגן עם החצוצרה שלו תמה ארוכה ועצובה בין הריסות הבתים, השנייה מיד אחריה, כשהוא מביא את אמו לבקר בביתה ההרוס, שאותו נטשה ביום שלפני הסופה. שתי הסצנות, המופיעות בסמיכות זו לזו, הופכות לרגע תיעודי הממחיש כמה

מעט נשאר כשהמוזיקה נפסקת, ומדוע האסון הוא לא רק אובדן של רכוש ואנשים, אלא גם, בעיקר, אובדן תרבותי עצום. היעדר המוזיקה אל מול ההרס והכאב מצמרר יותר מכל צליל. האחים מרסליס ודונלד הריסון, חברי ילדות של בלנשרד, שהפכו ברבות הימים לכוכבי ג'אז ואשר מופיעים גם הם בחלקים אחרים בסדרה, ממחישים בנוכחותם על המסך עוד יותר את האובדן התרבותי הזה.

בכובעו השני בסדרה משמש בלנשרד כמלחין הסקור. כאן הוא נע בין שימוש קצבי בתופים ומקלות, ג'אז מאולתר, חוצצת סולו מינורית, פסנתר שמנגן ורסיות על הנושאים המוזיקליים ועד תזמורת מלאה שמנגנת את תמת הסדרה, שהיא כמעט הוליוודית. הספקטרום הרחב הזה – בין צלילים אפריקאיים שורשיים לגמרי, דרך מנגינות ג'אז אפרו-אמריקאיות ועד רגעים תזמורתיים כל-אמריקאיים – משמשים, לצד הייעוד הפונקציונלי שלהם, גם כשתי אמירות פוליטיות חזקות וברורות: 1. שום סופה, שום שיטפון ושום ממשל לא יצליחו לעקור ולמחות את השורשים של מוכי הגורל מניו אורלינס; 2. למרות הזלזול וההזנחה, תושבי ניו אורלינס הם חלק בלתי נפרד מאמריקה, הם אינם מסתפקים בתפקיד המסורתי כנגני שעשועים. הם מסוגלים להרבה יותר מזה.

מעניין בהקשר הזה להאזין לשירו של רנדי ניומן "לואיזיאנה 1927" (מתוך האלבום מ Good Old Boys 1974) הנכתב על אסון דומה שהתרחש באותו לוקיישן בדיוק בסוף שנות העשרים של המאה הקודמת. הפתיחה התזמורתית של השיר נותנת תחושת רוחב אמריקאית מתריסה הדומה לתחושה העולה מהתמה התזמורתית של בלנשרד (רנדי ניומן הוא גם מלחין קולנוע מיומן), בעוד הטקסט החריף, ובמיוחד השורה החוזרת בפזמון "הם מנסים למחות אותנו מכאן – they're trying to wash us away – מתחברת למסר הסמוי במוזיקת השורשים של בלנשרד. ניומן אומר כאן במילים את מה שבלנשרד אומר בצלילים. מבחינת הפונקציונליות שלה, המוזיקה (באמצעות התזמור) מתחלקת לשני חלקים עיקריים: החוצצרה והפסנתר סולו מלווים רגעים אישיים, וכלי הקשת מביאים אתם את הבלתי נשלט הגדול שאינו מעשה ידי אדם, את המים, הרוח והמוות, שמציפים את השכונות והבתים, ואשר מצולמים לרוב ב"לונג שוט" החולש על העיר כולה.

לי הוא חובב גדול של מלודיות. הוא תמיד שואף לכך שהצופה יצא מהסרט גם עם מנגינה. כך נעשה גם בסדרה הזאת. עם זה, בלנשרד נזהר מאוד מהמובן מאליו, וגם בסדרה הוא משתמש בטכניקת הנגדה האופיינית לעבודתו עם לי: ברגעים סוערים וסואנים המוזיקה תהיה מינימליסטית, וברגעים של מתח היא תהיה נינוחה ומערפלת חושים, והתזמורים הנאו-קלאסיים ילוו אותנו בתוך עיר סואנת וכאוטית.

כל אלה נמזגים לתוך הפסקול (שעיצב פרד רוזנברג) באופן שיוצר קונטרסט נוסף. רגעי הסולו האיטיים והמינוריים מתנגנים אל תוך סאונד הסופה והרוח המייללת שמרסקת את העיר. כך מייצרות העיניים והאוזניים תודעה קולנועית מורכבת יותר, מיזנסצנה המכילה בתוכה את העוצמה הפראית של ההרס והאובדן, יחד עם הכאב האישי והשבריריות של היחיד. החיבור של בלנשרד לסדרה היה כל כך חזק, שגם אחרי שיצאה המשיך להתכתב עם הנושאים המוזיקליים שבקעו מהפסקול שלה. בשנת 2007, שנה אחרי יציאת הסדרה ושנתיים לאחר האסון, הוציא בלנשרד את האלבום A Tale of God's Will: A Requiem for Katrina, שמבוסס על המוזיקה שלה, יחד עם יצירות חדשות, שכולן נכתבו בהשראת קתרינה. כך הוסיף בלנשרד לפרוק זעם ולהתאבל בדרכו שלו על הטרגדיה האישית והלאומית, במעין רקוויאם שממשיך את הסדרה בצלילים, ומשמש הוכחה נוספת לחיבור העוצמתי, החד-פעמי, בינו לבין הסדרה שהלחין.